

Яроменко О. В.,
*кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри географії і туризму*
Маринич В. О.,
*здобувачка 4 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультет географії, історії та туризму
Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне*

ВІДОБРАЖЕННЯ ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА В ГІДРОНІМАХ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Природне середовище має значний вплив на топонімічні процеси Рівненщини. Топонімія заболочених теренів Поліської низовини, де в силу природних умов був неможливим розвиток землеробства, майже на 80% складається з найменувань, які пов'язані з природними процесами. Це в основному назви, що відображають особливості рельєфу, водних об'єктів, рослинного і тваринного світу місцевості. Сукупність географічних назв, будь-якої території називають топонімією регіону і поділяють на окремі топонімічні класи. Гідроніми, це назви водних об'єктів. Назви річок йменують як патоніми.

Дослідження назв річок розпочнемо з Прип'яті, першої за величиною водної артерії Волинського Полісся. Ознайомлення з географічним положенням Прип'яті, її територіальним поширенням у межах Полісся дає можливість тлумачити назву річки у значенні «прип'ята». Прип'яттю ріка називається від місця її злиття з р. Ясельдою [2]. Значення прип'ята стає зрозумілим, якщо врахувати, що за природними особливостями Західне Полісся – це рівнинна низовина, яка подекуди урізноманітнюється дещо піднятими місцевостями, горбами і грядами льодовикового, воднольодовикового, еолового, денудаційного походження. Ця особливість рельєфу знайшла відображення у топоніміці збагативши її топоосновами: «горб», «гряда», «кам'янка», «кам'януха».

Щодо походження назви р. Горинь (Горина), правої притоки Прип'яті існує декілька гіпотез. Вчені дотримуються думки, що вона утворилася від Горина в розумінні «гірська місцевість». І справді, в

далекому минулому річка звалася Горина. Вірогідніше тлумачення походження патоніма Горинь в означенні «річка з гір». Давній (до XV ст.) варіант Горина зіставляється з горина «гориста місцевість», «гора, покрита лісом» [1]. На окраїні Волинської гряди здіймаються високі уступи, і течія річки у верхній і середній частинах має напівгірський характер. Відстоюючи етимологію Горині – «річка з гір» припустимо, що Горина «гориста місцевість», «гірський район, гірська країна», що підтверджується топографічною реальністю.

На Рівненщині зустрічаються річечки під назвою Фоса, яка у народній географічній термінології тлумачиться як «рів, яма, невеликий рів, викопаний для стікання води з озера», «відгороджена греблею невелика частина мілководдя, придатна для купання». Термін «фоса» пов'язаний з карстовими формами рельєфу й від нього походять багато гідронімів Полісся. З нерівностями земної поверхні пов'язана назва й річечки Берег, притоки Стиру у с. Золочівка Дубенського району та річки Бережанка у басейні Горині. Оскільки берег нерідко на Рівненщині називали у значенні «височина, пригорок», «гора, схил гори» [4]. Багато патонімів на території Рівненщини пов'язані з водними об'єктами. Значну групу серед них становлять найменування, які походять від народних географічних термінів: вир, вікно, око, полонь, ковбань, плесо, лука, гало, руда, білиця тощо.

Річка Случ – права притока Горині (басейн Прип'яті). Щодо походження назви річки існує ряд гіпотез, нерідко у назві вбачають відбиття слова «вигнутий, викривлений». Можна й припустити, що гідронім Случ має в основі «слукий» – кривий, горбатий, ломаний, вологий – «заболочена річка, примикаючи багатьма згинами до головної артерії». В такому разі переконливіше бачити в гідронімі Случ – «суковата» – мочалиста річка з багатьма згинами [2].

Походження назв річок Рівненщини відображає у таблиці 1.

Таблиця 1.

Походження потамонімів (назв річок) Рівненщини [3]

Ознака		Назва річки
Назви, що характеризують річку	за типом	Пониква, Прип'ять, Став, Ставок (Ставськ), Стариця Стоходу, Стохід, Струга, Фоса; Бухта, Іква, Устя

	за конфігурацією	Кормин, Кросова, Кругле, Цир, Череваха
	за морфометричними параметрами	Вирва, Велика Річка, Воронка, Ковбаня, Копанка, Мала Річка, Оконка, Прірва, Рів, Студенниця, Холодна, Широка
	за ступенем водності	Бродниця, Гнійна, Мокра, Морочне, Сирець, Суха, Стубла, Стубелка, Скубонька, Чаква
Назви, які характеризують особливості води	за динамікою	Бистриця, Бистряк, Бігучий, Веселуха
	за кольором	Залізниця, Красниця, Полова, Рудка, Румунка, Серебраниця, Синявка, Чорнявка, Чорна
Назви, що відображають навколишню місцевість	характер підстилаючої поверхні	Берег, Бережанка, Бронниця, Глушиця, Горбах (Горбач), Дурниця, Лютка (Лють), Лютиця, Пісочна, Піщанка, Піщанка
	рослинний світ	Березина, Березівка, Берестець, Вербівка, Вільшанка, Дубки, Дубрівка, Липка, Тростянецька, Конопелька, Мак, Осина, Сосниця, Хвощувата, Черемошна, Ягодинка, Яловиця, Ясина (Ясенівка).
	тваринний світ	Баранська, Бобрівка, Бобер, Бобрик, Видранка, Вугорна, Гусь, Жабичі

Річка Стубла (права притока Горині), а також ряд гідронімів Рівненщини: Стубелка, Скубенька, Скубонька, а також назви маленьких приток Стубли – Стубелка і Стубелко (Стеблівка) пов'язані з болотом, оскільки «стубло (стубла)» – «грузьке болото, де трясеться, коливається земля». На місці поліських стубел не раз спостерігали провали ґрунту, появу на їх місці глибоководних озер. Навіть тепер, незважаючи на інтенсивне осушення цих мокрот, зникаючі стубли найбільш заболоченні місця, густо зарослі комишем і очеретом. Як свідчить народна географічна термінологія, «стубло тому, що там студене болото, хитре, бо прикрите зарослями»; «стубло, бо сильне болото з дірами» [1].

Серед гідронімів Рівненщини ми виділили ряд річок, назви, яких тотожні географічним термінам. Іква – річка (права притока Стиру, басейну Прип'яті). Походження назви остаточно не з'ясовано. Однак значення слова «Іква» – «болото, джерело», тому ми, вважаємо, що назва річки пов'язана з водним об'єктом. Ліва притока Корчика – річка Річиця «старорічище», що значить «невелика річка», очевидно, теж пов'язана з назвою водного об'єкта [2].

Устя – річка (ліва притока Горині, басейну Прип'яті), її назва походить від устя (гирло) – «місце, де зливаються дві річки»; «рукав річки», «початок (верхівя) річки». Наймовірніше, що в Усті – значення «притока річки» (менша річки). Безодня – притока Стиру в с. Боремель Дубенського району та с. Уїздці Рівненського району (безодня вживалося в тлумаченні, як «грузьке болото, де трясеться, коливається земля», «місце, де сходяться дві річки», «глибоке, безодне озеро». Бистриця (притока Ікви) в основі бистрик – «бистрий і шумний потік». Бухти (притоки рр. Горинь та Стир), бухта, це «місце, де сходяться дві річки», «глибоке місце в річці, на самому її завороті» [1;4]. У с. Глинне, що на Рокитнівщині протікає річка Студенниця, що в означенні «холодна вода».

Велику групу складають назви річок, що походять від термінів, які відображають розміри та властивості водних об'єктів: їх величину, форму, глибину, колір води. Велика річка, довжиною 20 км (права притока Случі) навесні заливає великі простори, Мала річка (ліва притока Великої річки), очевидно мала – «невелика за розміром». Озера Велике і Мале розміщені в поселенні Озерці (Володимирецький район), отримали назву від власних розмірів (Озеро Велике має площу 20 га, а Мале удвічі менше). На схід від поселення Острівськ, розміщена група озер Велике, Середнє і Хоромне. Озеро Велике

отримало власну назву від того, що воно найбільше за площею. Водночас назва озера Середне утворилася від розміщення його між двома сусідніми озерами Великим і Хоромним. Стохід – права притока Прип'яті, протікає у Рівненській області через с. Купче. У народних джерелах говориться, що «річка має сто ходів» (на деталізованих картах Стохід представлений смугою густо переплетених рукавів).

Отже, вивчення гідронімії Рівненщини передбачає дослідження системи його географічних назв, яка базується головним чином на співвідношенні певних типів назв географічних об'єктів (орографічних, водних, біотичних тощо). Спостерігаємо відображення природного середовища в гідронімах Рівненської області. Розвиваючись у нерозривному зв'язку з природними чинниками, гідронімія досліджуваного регіону дає змогу виявляти закономірності виникнення природних об'єктів та поширення природних процесів.

Література:

1. Пура Я.О. Назви річок басейну Горині, Ствиги та Середнього Стиру. Львів, 174 с.
2. Пура Я.О. Наш край у назвах. Рівне, 1997 ч. 3. 288 с.
3. Топонімічні дослідження. Учнівські науково-дослідницькі роботи з географії: методологія та методика. Навчально-методичний посібник. В.О. Мартинюк, А.С. Романів, О.Я. Романів, В.П. Селецький, О.В. Яроменко; За ред. О.Я. Романів. Рівне, 2014. 228 с.
4. Шульгач В. П. Гідронімія басейну Стиру. К. : Наукова думка, 1993. 130 с.